

УДК 336.368.03(477)

Стимулювання розвитку страхової діяльності через механізм оподаткування доходів страхових компаній

Ковальчук К.Ф.

доктор економічних наук, професор,
декан факультету економіки та менеджменту
Національної металургійної академії України

Петрова Л.В.

старший викладач кафедри фінансів
Національної металургійної академії України

Стаття присвячена актуальному за сучасних умов господарювання питанню стимулювання розвитку страхової діяльності через механізм оподаткування доходів страхових компаній. Проаналізовано зміни в об'єктах і ставках оподаткування страхових компаній протягом становлення та розвитку страхового ринку України. На основі дослідження сучасних публікацій систематизовано підходи та пропозиції удосконалення наявного механізму оподаткування страхових компаній.

Ключові слова: страхування, доходи страховиків, оподаткування страхових компаній, об'єкт оподаткування.

Ковальчук К.Ф., Петрова Л.В. СТИМУЛИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ СТРАХОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОСРЕДСТВОМ МЕХАНИЗМА НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ДОХОДОВ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ

Статья посвящена актуальному при современных условиях хозяйствования вопросу стимулирования развития страховой деятельности посредством механизма налогообложения доходов страховых компаний. Проанализированы изменения в объектах и ставках налогообложения страховых компаний в течение становления и развития страхового рынка Украины. На основе исследования современных научных публикаций систематизированы подходы и предложения усовершенствования существующего механизма налогообложения страховых компаний.

Ключевые слова: страхование, доходы страховщиков, налогообложение страховых компаний, объект налогообложения.

Koval'chuk K.F., Petrova L.V. STIMULATION OF DEVELOPMENT OF INSURANCE ACTIVITY THROUGH THE INSURANCE COMPANY'S INCOME TAXATION MECHANISM

The article is devoted to the current issue of stimulating the development of insurance activity under the current economic conditions through the mechanism of taxation of income of insurance companies. Changes in the objects and rates of taxation of insurance companies during the formation and development of the insurance market in Ukraine are analyzed. Based on the research of modern scientific publications, approaches and proposals for improving the existing taxation mechanism for insurance companies are systematized.

Keywords: insurance, incomes of insurers, taxation of insurance companies, object of taxation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Страхування – це важлива ланка фінансової системи, яка забезпечує значну частину довгострокових інвестицій в національну економіку та сприяє підвищенню її конкурентоспроможності.

В умовах ринкової економіки, що супроводжується різноманітними ризиками, значно підвищується роль страхування, адже воно є важливим засобом захисту майнових інтересів.

Ринок страхових послуг відіграє стратегічну роль у стабілізації соціально-економічного розвитку країни, а держава має забезпечити

якість надання цих послуг, створюючи правове поле для суб'єктів ринку страхових послуг [7].

За сучасних умов господарювання за нестійкої економічної, політичної ситуації діяльність страхових компаній гальмується наявністю суттєвих проблем і перешкод, спричинених постійними змінами в оподаткуванні, а це призводить до уповільненості їх розвитку. Реформування підходів до оподаткування страхових компаній залишається нагальним і надзвичайно складним питанням. Слід зазначити, що страховий ринок є досить могутнім фінансовим інструментом, а від його стану, рівня розвитку страхової справи залежить

Характеристика змін в об'єктах і ставках оподаткування страхових компаній

Рік	Об'єкт оподаткування	Ставки
1991, 1993, 1995	Балансовий прибуток (він визначався звичайним шляхом з урахуванням особливостей страхової діяльності)	1991 рік – 35%, 1993 рік – 30%, 1995 рік – 30%.
1992, 1993, 1997	Валовий дохід	1992 рік – 55%, 1993 рік – 55%, 1997 рік – 3%.
2002	Доходи від страхової (за диференційованими ставками) та іншої (нестрахової) діяльності	– Доходи за договорами довгострокового страхування життя та пенсійного страхування в межах недержавного пенсійного забезпечення – 0%; – доходи від інших видів страхування – 3%; – доходи від страхування та перестраховання життя в разі порушення вимог договору довгострокового страхування життя або пенсійного страхування в межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема в разі їх дострокового розірвання – 3%; – прибуток, отриманий з інших джерел (крім доходів від страхової діяльності), зокрема від інвестиційної діяльності, – 25 %
2010	Прибуток за різними ставками за окремими видами діяльності	– 0% – прибуток від довгострокового страхування життя та пенсійного страхування, здійснюваного в межах недержавного пенсійного забезпечення, за умови, що договір відповідає вимогам, встановленим п. 14.1.52 ПКУ; – 16% – прибуток, зокрема інвестиційний прибуток від розміщення коштів за договорами довгострокового страхування життя; при цьому ПКУ передбачав поступове зниження базової ставки податку на прибуток: з 1 січня 2012 року по 31 грудня 2012 року включно – 21%, з 1 січня 2013 року по 31 грудня 2013 року включно – 19%, з 1 січня 2014 року – 16%; під час здійснення страхових (перестрахових) платежів (виплат) на користь нерезидентів страхові компанії за власний рахунок сплачують такі відсотки: 0% за договорами з обов'язкових видів страхування, за якими страхові виплати (відшкодування) здійснюються на користь фізичних осіб-нерезидентів; за договорами системи «Зелена карта»; якщо договір страхування (перестраховання) укладено зі страховиком перестраховиком-нерезидентом, рейтинг фінансової надійності якого відповідає вимогам Нацкомфінпослуг; за договорами перестраховання з обов'язкового страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за шкоду, що може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту; 4% за договорами страхування ризиків за межами України, за якими страхові виплати (відшкодування) здійснюються на користь нерезидентів (крім ризиків, що оподатковуються за ставкою 0%); 12% в інших випадках.
2015	– Прибуток від страхової та нестрахової діяльності за загальної ставкою; – дохід від страхової діяльності (за різними ставками)	– 18% – прибуток від страхової і нестрахової діяльності; – 3% від об'єкта оподаткування за договорами страхування на дохід від страхової діяльності (пп. 136.2.1 п. 136.2 ст. 136 Податкового кодексу); – 0% за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування в межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорами страхування додаткової пенсії (пп. 136.2.2 вищезазначеного пункту). Відповідно до пп. 141.4.5 п. 141.4 ст. 141 Податкового кодексу страховики або інші резиденти, які здійснюють страхові платежі (страхові внески, страхові премії) та страхові виплати (страхові відшкодування) в межах договорів страхування або перестраховання ризиків, зокрема страхування життя на користь нерезидентів, зобов'язані оподатковувати суми, що перераховуються, таким чином:

Закінчення таблиці 1

2015	<p>– Прибуток від страхової та нестрахової діяльності за загальної ставки;</p> <p>– дохід від страхової діяльності (за різними ставками)</p>	<p>– 0% у межах договорів із обов'язкових видів страхування, за якими страхові виплати (страхові відшкодування) здійснюються на користь фізичних осіб-нерезидентів, а також за договорами страхування в межах системи міжнародних договорів «Зелена карта», за договорами страхування пасажирських перевезень цивільної авіації;</p> <p>– 4% в межах договорів страхування ризиків за межами України, за якими страхові виплати (страхові відшкодування) здійснюються на користь нерезидентів, крім ризиків, зазначених в абзаці другому цього пункту, відсотка суми, що перераховується, за власний рахунок страховика в момент здійснення перерахування такої суми;</p> <p>– 0% під час укладання договорів страхування або перестраховування ризику безпосередньо зі страховиками та перестраховиками-нерезидентами, рейтинг фінансової надійності (стійкості) яких відповідає вимогам, установленим національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (зокрема, через або за посередництвом перестрахових брокерів, які в порядку, визначеному такою національною комісією, підтверджують, що перестраховування здійснено у перестраховика, рейтинг фінансової надійності (стійкості) якого відповідає вимогам, установленим зазначеною національною комісією);</p> <p>– 12% в інших випадках.</p>
------	--	---

Джерело: розроблено авторами на основі джерел [1; 2; 4; 5]

інвестиційна привабливість країни. Тому відносини, що виникають у сфері страхування, підпадають під особливе правове регулювання з боку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема оподаткування страхових компаній висвітлюється в наукових публікаціях українськими науковцями протягом багатьох років ще з набуття Україною незалежності. Сьогодні серед українських науковців відсутня погодженість стосовно підходів, бази та ставок оподаткування. Значна кількість науковців не погоджується із законодавчо встановленими в ПКУ базами та ставками оподаткування страхових компаній. Окреслена проблема розглядається вченими в розрізі таких векторів: розвиток та вдосконалення системи оподаткування страхових компаній, виділення переваг переходу страхових компаній на загальну систему оподаткування та позитивна оцінка норм ПКУ (О.О. Гаманкова [1], Є.В. Дорошенко) [2]; погодження з нормами ПКУ з акцентуванням уваги на їх економічній необґрунтованості сьогодні із запропонуванням відповідних шляхів удосконалення (Ю.О. Жам [3], О. Квасовський, М. Стецько [4], О. Сидоренко [7]); виділення перспективним напрямом перехід страховиків на диференційовану систему оподаткування (О.Б. Пономарьова [5], К.Г. Резніченко, І.С. Самофат [6], Л. Ширінян [8]).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну

кількість досліджень, на сучасному етапі розвитку страхового ринку України залишається актуальним питання стимулювання розвитку страхової діяльності через сприятливий механізм оподаткування доходів страхових компаній. Ця проблема не отримала належного відображення в наукових розробках і потребує подальшого поглибленого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З урахуванням вищезазначеного метою статті є узагальнення підходів та обґрунтування пропозицій щодо розроблення механізму оподаткування доходів страхових компаній, який дасть можливість зменшити податкові зловживання та одночасно забезпечить стимулюючий вплив на розвиток страхового ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підходи до оподаткування страхових компаній протягом всього періоду розвитку страхового ринку України постійно змінювались. Зазначені зміни авторами узагальнено в табл. 1.

Як видно з табл. 1, визначення об'єкта оподаткування (у різні роки це був балансовий прибуток, валовий дохід, валові або чисті страхові премії) та встановлення ставок податку на прибуток мали винятково фіскальне спрямування та свідчили про брак чітких орієнтирів у державній податковій політиці стосовно страхових компаній.

Систематизація підходів та пропозицій удосконалення наявного механізму оподаткування страхових компаній

Автор	Позиція або пропозиція автора (авторів)
Погодження з нормами ПКУ щодо оподаткування страхових компаній, позитивна їх оцінка	
О.О. Гаманкова, В.К. Хлівний [1]	Переведення страховиків на загальну систему оподаткування має вирівняти податкове навантаження реального сектору економіки із сектором страхування, отже, буде сприяти детінізації вітчизняного страхового ринку. Крім того, податок на прибуток страховиків отримає притаманний йому економічний зміст. Його величина залежатиме від фактичних фінансових результатів страхової компанії від усіх видів її діяльності за підсумками податкового періоду.
Є.В. Дорошенко [2]	Запровадження оподаткування страхових компаній на загальних підставах від страхової діяльності (крім довгострокового страхування життя) дасть змогу встановити єдиний підхід до оподаткування прибутку страховиків та інших суб'єктів господарювання, забезпечити розвиток класичного страхування та поступове вирішення проблеми припинення використання страхових організацій у схемах оптимізації податкового навантаження підприємствами-страхувальниками, а також відповідатиме міжнародній практиці.
<i>Не погодження з нормами ПКУ щодо оподаткування страхових компаній, акцент на їх економічній необґрунтованості сьогодні</i>	
О.Ю. Жам, В.А. Панькова [3]	Доцільно створити принципово нову дієву систему оподаткування страховиків. Найкращим методом стягнення податку буде вибір об'єктом оподаткування конкретно корпоративного прибутку страхової організації. Подібна система підвищила б рівень страхової діяльності та поставила б його в однакові умови з іншими підприємствами. Отже, ми вважаємо, що для того, щоб досягти вказаних цілей, державне податкове регулювання страхової діяльності має базуватись на таких принципах: збільшення частки виконання регулятивної функції оподаткування замість фіскальної; збільшення частки саме національного регулювання замість наднаціонального щодо розгляду видів та елементів оподаткування, проте залишення однакових підходів до ідентифікації бази оподаткування; системність методів, що стосуються оподаткування страхових організацій, особливо об'єктів та суб'єктів, тобто платників податків; впровадження нового підходу до розрахунку податкового зобов'язання страхової компанії як юридичної особи.
О.С. Сидоренко [7]	Обґрунтовано необхідність виключення з Податкового кодексу України норм щодо оподаткування страховиків податком на дохід (відміни податку на дохід) та переведення їх на оподаткування виключно податком на прибуток.
О.М. Квасовський, М.В. Стецько [4]	За збереження нинішнього податкового режиму, що загалом відповідає світовій практиці оподаткування страхових компаній прямим податком на прибуток ("corporate income tax") і непрямим податком зі страхових премій ("insurance premium tax"), доцільно чітко розмежувати вказані фіскальні платежі, усунути виявлені недоліки та вдосконалити методики їхнього обчислення, а саме: 1) доопрацювати чинну нормативно-правову базу, що регламентує справляння податку на дохід і податку на прибуток страховиків в Україні щодо врахування під час визначення оподатковуваного доходу сум «вхідних» (отриманих) і «вихідних» (переданих) страхових платежів (внесків, премій) за перестраховальними операціями; чіткого та зрозумілого визначення переліку витрат, які враховуються під час розрахунку фінансового результату страховика до оподаткування; встановлення переліку та затвердження науково обґрунтованої методики обчислення різних типів страхових резервів, що враховуються під час визначення оподатковуваного прибутку; 2) запровадити преференційний режим оподаткування прибутку малих страхових організацій шляхом встановлення прогресивної шкали податкових ставок залежно від вартісних показників масштабів страхової діяльності, а також надання їм можливості одержання спеціального податкового кредиту; 3) поступово знижувати ефективну ставку податку на прибуток страховиків для податкового стимулювання слабorozвинутого вітчизняного страхового ринку.

Закінчення таблиці 2

<i>Перехід страховиків на диференційовану систему оподаткування</i>	
О.Б.Пономарьова, А.О. Синюк, А.Т. Підгірний [5]	Перспективним напрямом удосконалення оподаткування діяльності страхових компанії може бути перехід страховиків на диференційовану систему оподаткування, що значно зменшить вимивання коштів страхових організацій та бажання приховати реальні прибутки. Це дасть поштовх для розвитку страхування в нашій країні, оскільки саме страхова індустрія є важливим компонентом ринкової економіки, що захищає добробут людей та приносить прибуток за рахунок інвестицій тимчасово вільних грошей в перспективні проекти.
К.Г. Резніченко, І.С. Самофат [6]	Ідеальний спосіб оподаткування страхового бізнесу полягає у стягненні податку безпосередньо з корпоративного прибутку страхової компанії. Важливим аспектом оподаткування страхової діяльності є диференціація податків залежно від частоти реалізації ризику на страховому ринку, тобто чим вище ймовірність настання страхового випадку, тим менше має бути ставка податку. Одним із перспективних напрямів удосконалення оподаткування діяльності страхових компаній має бути перехід страховиків на диференційовану систему оподаткування, що значно зменшить можливості участі страховиків у схемах податкової оптимізації, виведення коштів за кордон та бажання приховати реальні прибутки.
Л. Ширінян [8]	Пропонується несиметричний режим оподаткування для тих, хто здійснює інвестування у вітчизняну економіку, і тих, хто інвестує гроші в економіку інших країн. Диференційоване оподаткування прибутків від різних видів діяльності.

Проведений аналіз наукових публікацій дав змогу авторам систематизувати підходи та позиції різних науковців стосовно наявного механізму оподаткування страхових компаній, а також узагальнити пропозиції щодо його удосконалення (табл. 2).

Висновки з цього дослідження. Сучасні дослідження оподаткування страхових компаній відбуваються у трьох векторах:

- 1) погодження з нормами ПКУ;
- 2) обґрунтування удосконалення окремих положень ПКУ щодо оподаткування страховиків;

3) перехід на диференційоване оподаткування результатів діяльності страхових компаній.

Наявна різноспрямованість досліджень потребує подальшої поглибленої систематизації виявлених науковцями недоліків наявної системи оподаткування доходів страховиків, їх обґрунтування та узагальнення з метою удосконалення механізму, який дасть можливість зменшити податкові зловживання та одночасно забезпечить стимулюючий вплив на розвиток страхування в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаманкова О.О., Хлівний В.К. Податок на прибуток страховиків: шляхи вдосконалення. Вчені записки. 2012. № 14. С. 153–157.
2. Дорошенко Є.В. Проблеми оподаткування доходів страхових компаній. АГРОІНКОМ. 2008. № 5–6. С. 97–104.
3. Жам О.Ю., Панькова В.А. Оподаткування страхової діяльності податком на прибуток підприємств. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. № 23. С. 86–89.
4. Квасовський О.М., Стецько М.В. Сучасні трансформації та проблемні аспекти оподаткування фінансових результатів діяльності страховиків в Україні. Світ фінансів. 2017. № 3. С. 19–33.
5. Пономарьова О.Б., Синюк А.О., Підгірний А.Т. Оподаткування страхових компаній в Україні: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи. Молодий вчений. 2016. № 12. С. 847–851.
6. Резніченко К.Г., Самофат І.С. Особливості оподаткування страхових компаній в Україні. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2015. № 1. С. 143–154.
7. Сидоренко О.С. Особливості оподаткування страховиків України: проблемні питання. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2016. № 3. С. 214–222.
8. Ширінян Л. Диференційоване оподаткування страховиків як спосіб фінансового регулювання страхового ринку. URL: <http://dSPACE.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21028/1/38.pdf>.

REFERENCES:

1. Hamankova O.O., Khlivnyi V.K. Podatok na prybutok strakhovykiv: shliakhy vdoskonalennia. Vcheni zapysky. 2012. № 14. S. 153–157.
2. Doroshenko Ye.V. Problemy opodatkovannia dokhodiv strakhovykh kompanii. AHROINKOM. 2008. № 5–6. S. 97–104.
3. Zham O.Yu., Pankova V.A. Opodatkovannia strakhovoi diialnosti podatkom na prybutok pidpriemstv. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. 2017. № 23. S. 86–89.
4. Kvasovskiy O.M., Stets'ko M.V. Suchasni transformatsii ta problemni aspekty opodatkovannia finansovykh rezultativ diialnosti strakhovykiv v Ukraini. Svit finansiv. 2017. № 3. S. 19–33.
5. Ponomar'ova O.B., Syniuk A.O., Pidhirnyi A.T. Opodatkovannia strakhovykh kompanii v Ukraini: zarubizhnyi dosvid, problemy ta perspektyvy. Molodyi vchenyi. 2016. № 12. S. 847–851.
6. Reznichenko K.H., Samofat I.S. Osoblyvosti opodatkovannia strakhovykh kompanii v Ukraini. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy. 2015. № 1. S. 143–154.
7. Sydorenko O.S. Osoblyvosti opodatkovannia strakhovykiv Ukrainy: problemni pytannia. Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia. 2016. № 3. S. 214–222.
8. Shyrinian L. Dyferentsiovane opodatkovannia strakhovykiv yak sposib finansovoho rehuliuвання strakhovoho rynku. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21028/1/38.pdf>.